

«СУХИЙ ЗАКОН»: ПРАВОВІ НОРМИ ТА ПОВСЯКДЕННІ ПРАКТИКИ УСВІТІ В ХІХ – ХХ ст.

С.Ю. Іванов

кандидат історичних наук,

доцент кафедри українознавства

Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків, Україна

«Сухий закон» – це система заходів, що передбачають повну заборону або суттєве обмеження виробництва та розповсюдження спиртовмістовних речовин з метою викорінення алкоголізму, покращення здоров'я нації та зміцнення правопорядку. З історичної точки зору «сухий закон» дуже цікавий і повчальний, саме тим, що антиалкогольні кампанії сприймалися суспільством неоднозначно і далеко не завжди мали позитивні наслідки.

Якщо розглядати сухий закон виключно з точки зору людини, яка дотримується тверезого способу життя, тоді антиалкогольні заходи будуть мати лише позитивні характеристики. Тим не менш, разом із позитивними моментами у сухого закону існують і певні недоліки. Чого буде більше залежить від того, в якій країні запроваджується антиалкогольна кампанія та який менталітет притаманний народу, що живе в цій країні. Слід відзначити, що в жодній країні світу «сухий закон» не введено в найповнішій формі, тобто немає повної заборони алкоголю. Це свідчить про те, що існують певні труднощі у застосуванні цієї заборони на практиці, а ось різні по м'якості обмеження на хмільні напої були успішно реалізовані в багатьох країнах світу. Наведемо декілька таких прикладів.

У Швеції на початку ХІХ ст. починають виникати товариства тверезості. У 1860 році забороняють домашнє самогонваріння та відкривають у Гетеборзі спеціалізований бар, який був єдиним місцем де публічно дозволялося вживати алкоголь. Разом з тим, у 1865 році починає працювати так звана Гетеборзька система згідно з якою, продавати алкоголь могли лише спеціальні акційні товариства, що мали дозвіл місцевої влади. Прибуток від продажу здебільшого йшов на профілактику алкоголізму та благочинність. У 1919 році Гетеборзька система була замінена системою Братта, вона дозволяла кожній шведській родині купувати 4 літри спиртних напоїв на місяць. Купити їх можливо було тільки по особливим карткам та у спеціальних магазинах. Ця система проіснувала до 1957 року. З 1995 року набув чинності закон «Про алкоголь», який систематизував всі попередні заборони і обмеження.

В якості наступного прикладу розглянемо Ісландію. В цій країні сухий закон формально проіснував 75 років. У 1908 році Ісландці на референдумі вирішили заборонити всі спиртні вироби. Сухий закон вступив у дію 1 січня 1915 року, але за шість років частково призупинив дію під тиском Іспанії. Мадрид вимагав від Рейк'явіку відмінити сухий закон, інакше іспанці припинять купляти головний продукт експорту Ісландії – рибу.

Фактична відміна сухого закону відбулась у 1935 році після чергового референдуму, на якому ісландці проголосували за повернення спиртного. Заборона зберігалася для того, щоб догодити противникам спиртного тільки на міцні сорти пива. Остаточо заборона на пиво була відмінена 1 березня 1989 року.

Ще одним яскравим прикладом є проведення політики «протверезіння» населення в Російській імперії перед Першою світовою війною. До 1914 року в Російській імперії однією із основних проблем, як в економічному так і соціальному плані, була проблема пияцтва. Володимир Рогоза в журналі «Школа Життя» повідомляє, що в бюджет Російської імперії у 1914 році був закладений дохід від винної монополії в розмірі 1 млрд. руб. Гроші на той час чималі, але утримувалися вони за рахунок людського життя – с 1911 до 1913 року вживання горілки збільшилося на 17%. У засобах масової інформації та Державній думі владу відверто звинувачували у цілеспрямованому споюванні народу. В цих умовах 26 січня 1914 року міністр промисловості та торгівлі Російської імперії П.Л. Барк представив царю свою програму в якій заявив: «Не можна будувати наповнення скарбниці на продажу горілки... Необхідно ввести подохідний податок та прийняти всі заходи для скорочення вживання горілки». В той же час імператор Микола II перейшов до відкритої підтримки народного тверезницького руху і проведенню політики системного обмеження вживання алкоголю.

Особливе місце варто приділити одній із найгучніших антиалкогольних кампаній в історії, яка була проведена в США протягом 1920 – 1933 рр.

На початку ХХ ст. рівень споживання алкоголю у США збільшився приблизно на третину, саме в цей момент учасникам тверезницького руху стало зрозуміло – в боротьбі проти алкоголю недостатньо тільки організаційних зусиль, що необхідно ввести заборону на продаж алкоголю на всіх рівнях. Так, 1 серпня 1917 року Сенат США підтримав 18 поправку до Конституції в якій мова йшла про заборону виробництва, продажу чи транспортування спиртного всередині країни, а також імпорту та експорту для використання в якості напою. Згодом був прийнятий так званий «Закон Волстеда». Він запроваджував суттєві обмеження на всі напої вміст алкоголю в яких перевищував 0,5%.

Сухий закон виявився більш жорстким ніж очікувалось, крупні виробництва були ліквідовані. Наслідки проведення антиалкогольної кампанії не були однозначними. Так, наприклад автор книги «Сучасна Америка» Г. Гослар робить висновок, що за три роки дії закону відбулося оздоровлення суспільства, зокрема, кількість арештів зменшилась в 3,5 рази. Але були і негативні моменти, торгівля спиртом для представників злочинного світу стала дуже прибутковою. Доставкою та торгівлею, контрабандою займалися і звичайні американці. Сухий закон викликав розквіт корупції серед чиновників, політиків, суддів, поліцейських і адвокатів.

На території США сухий закон був відмінений у грудні 1933 року президентом Ф. Рузвельтом. Але декілька штатів не дивлячись на це зберігали дію 18 поправки на своїй території. На сьогодні в окремих округах та містечках США торгівля алкоголем заборонена.

Слід відзначити, що заборона алкоголю розповсюджується не тільки на Заході, у країнах Сходу, особливо в мусульманських країнах, тема алкоголю є дуже гострою. Зараз в багатьох арабських країнах діє сухий закон. У Ірані, Пакистані, Лівії, Кувейті, Саудівський Аравії взагалі заборонені спиртні напої. В інших доступ до них суттєво обмежений за релігійними вподобаннями. Так, наприклад у Єгипті під час релігійних свят взагалі на місяць закривають винні магазини. Поява у нетверезому вигляді в суспільному місці вважається злочином, як і контрабанда спиртних напоїв.

Таким чином, розглядаючи приклади антиалкогольних заходів, варто відзначити загальні риси та відмінності при проведенні цих кампаній. Серед усіх наведених прикладів стає зрозумілим, що тільки на мусульманському сході заборона на алкоголь має силу, завдяки набожності населення та ролі ісламу це стало частиною традиції і визначає суспільну думку. В інших державах успіх мали лише обмеження на споживання алкоголю, намагання умовної заборони мали нетривалий ефект і залежали від бажання самого населення викоринити пияцтво у суспільстві. Разом з тим можна із впевненістю говорити, що позитивні результати певних обмежень вживання спиртних виробів у суспільстві мали місце. Це підтверджує шведський приклад контролю над вживанням алкоголю серед населення. Також важливим фактором для вдалої антиалкогольної кампанії є державний устрій країни. Так, наприклад в Російській імперії країні авторитарній запровадити сухий закон простіше ніж в демократичній країні, такій як США. Варто відзначити, що на проведення антиалкогольної кампанії в окремій країні може вплинути і зовнішньополітичний фактор. Як це сталося в Ісландії, де зовнішньополітичний тиск змусив ісландське керівництво послабити антиалкогольну кампанію у своїй країні, що в подальшому призвело до відміни сухого закону.